

Izvirna slovenska filozofska knjiga v nemščini

Dr. BOGOMIR NOVAK

Pedagoški inštitut,

Gerbičeva 62, SI-1000 Ljubljana

Pri založbi SLAVICA Verlag, dr. Antona Kovača v Muenchnu, ki je pomemben posrednik med nemško govorečim prostorom in jugovzhodno Evropo, je pred kratkim v nemščini izšlo izvirno filozofsko delo profesorja Vojana Rusa PHILOSOPHISCHE ANTHROPOLOGIE (172 Strani), za katero avtor v Sloveniji ni mogel najti založnika.

Avtor *Filozofske antropologije* postavlja filozofsko antropologijo na temelje nove teorije ustvarjalnosti in njene glavne sestavine zamišljanja (nem. *Ideele Projektion*). Knjiga ima uvod z naslovom *Philosophie und leben im Zusammenhang mit der Krise in Ex-Jugoslawien*. Sledijo poglavja *Das einziges Wesen des Menschen, die Anthropologische Wende in der Geschichte der Philosophie* in tretje *Wender der klassischen philosophischen Probleme in der philosophischen Anthropologie*.

V Uvodu avtor avtobiografsko prikaže svojo intelektualno angažiranost za ideje dialektičnega humanizma v smeri vsebinske demokracije in hkrati promovira Slovenijo pred vstopom v Evropsko unijo. Bralec spozna, da je avtor kontinuirano razvijal filozofske temelje za celovito antropologijo in da so ti, pravzaprav evropski temelji, permanentno omogočali pluralno demokracijo, ki pa v bivši Jugoslaviji ni mogla nastati, ker socialistična ideologija ni izhajala iz antropološko-filozofskih predpostavk, ampak iz ožjih, posebnih interesov vodilne stranke-komunistične partije.

V prvem poglavju razvije avtor specifičnost teorije ustvarjalnosti in teorije zamisli. Izvirnost teorije zamišljanja je razvidna iz specifičnosti odgovora na vprašanje, kaj je zamisel. V zgodovini filozofije že najdemo zasnove za teorijo zamisli v Platonovi ideji, Aristotelovem formalnem vzroku (lat. *causa formalis*), Kantovem apriori uma kot predizkustvenem sedežu regulativnih idej, v fenomenološkem horizontu smisla, v Sartrovem projektu itd. Po znani Marxovi tezi človek ni 'čebela', ampak je 'stavbenik', ker ustvari produkt najprej v svoji glavi kot zamisel. Iz tega sledi, da je zamisel/načrt najvažnejši strukturni moment delovnega akta in ga nikakor ne bi smeli reducirati na politokratski ali tehnokratski načrt.

Po zgodovinsko filozofski zasnovi teorije zamisli je zamisel pri omenjenih filozofih zamišljena kot začetek proizvodnega oz. ustvarjalnega procesa, ki je le različno imenovan, ne da bi bil tudi tematiziran. Za Vojana Rusa pa je človekova zamisel izkaz njegove izvorne dinamično strukturirane narave. Nastanek zamisli lahko razlagamo iz partikularnega bivajočega ali iz nič (*creatio ex nihilo*). Prvo izhodišče zamišljanje kot sestavino ustvarjalnosti preveč omejuje na dane pogoje, določene sile, drugo pa je abstraktno ontoteološko, kjer je nastajanje zamisli mistificirano. Avtor knjige pokaže na tretjo možnost razlaganja zamisli, ki je v človekovem samozavedanju zgodovinske prakse. Takšna zasnova mu omogoča opredeliti pojem zamisli, ki je miselno bistveno višja od vseh pojmov in je bistveno višji miselni projekt. Sam pa v Filozofski antropologiji po eni strani realizira in po drugi odpira zamisel novega celovitega človeka. Ker zamisli izhajajo iz neskončnih možnosti, so obenem vez med njimi in proizvodom v smislu zadovoljitve potreb z vidika delovnega akta, z antropološkega vidika pa si človek zamišlja nove strani realiziranja delnih bistev in sintezo vseh bistev. Kot poudarja avtor, je po zamišljanju sebe človek edinstveno bitje v vesolju. Brez anticipacijske moči zamišljanja ne bi imel prihodnosti. Kriterij za razlikovanje med dobrimi

in slabimi zamislili ni v samih zamislih, kot je to v naštetih rudimentarnih teorijah, ampak v izvedbi, kar pomeni v kvaliteti dela.

Ne gre mu za to, da bi cementiral doseženo stanje v realizaciji človekovega bistva. Postmoderni človek je prepričan, da ni možna linearna evolucija človeka. Ni pomembno le, koliko avstralopitkov je bilo pred nami, ampak bo verjetno slej ko prej pomembno, koliko kozmično razvitejših bitij bo za nami. Vendar pa avtor izpolnjuje svojo moralno dolžnost, ko afirmira pomembne dosežke človekove prakse v 20. stoletju (zlasti Slovenci smo v tem stoletju napravili bistven zgodovinski napredek zlasti s samostojno državo) in ne pristaja na defetizem nekaterih antropologij, ki človeka zaradi sprostitve nekaterih destruktivnih sil v 20. stoletju opredeljujejo za najbolj problematično bitje, bolno žival, praznino niča itd. Avtor polemizira proti tistim metafizičnim antropologijam, ki ne vidijo kompleksne odprtosti človekovega bistva, ampak absolutizirajo delne identitete v njem (npr. samo razum, čustva, duha).

Avtor analizira človeka kot celovito, kompleksno biološko, socialno-gospodarsko, etično, politično, duhovno, religiozno in estetsko bitje. Avtor razčlenjuje duhovno sfero bivanja že v prvem poglavju, politiko, ekonomijo, religijo, umetnost in etiko pa v zadnjem. V izvorni teoriji ustvarjalnosti v drugem poglavju o antropološkem obratu (*Anthropologische Wende*) odpira avtor možnost bistvene prenove dosedanje zgodovine filozofije, ko odkriva notranje povezave med navidez sprtimi filozofskimi smermi, kot so predsokratiki, Aristotel, različne interpretacije evangelijev, izvorni marksizem, Trstenjakova antropologija in Splošna deklaracija o človekovih pravicah.

Knjiga *Philosophische Anthropologie* je še posebej zanimivo delo kot implicitna kritika novodobnih (*new age*) kvaziantropologij, za katere družbena razsežnost človeka sploh ni pomembna, ker absolutizirajo le kozmično razsežnost v duhu gnostične neodvisnosti posameznika. Kot vemo, se je človek (ne)posrednega odnosa do kozmosa najprej zavedal in ga še danes ni opustil. Po teoretsko antropološki kritični analizi kozmos že zato ne more predstavljati zanesljive poti do odrešenja-osvoboditve, ker si človek v njem ne more niti zagotoviti središčnega položaja niti ne vidi smisla ohranjanja izsrediščnega (ekscentričnega). Zato nasproti Plessnerjevi ekscentričnosti, zaradi katere je človek neznano, skrivnostno bitje, poudarja dr. Rus vlogo samodoločanja. Kozmos se kaže prav tako pluralen kot družba in zato človek niha med nedoločeno in vrhunskim samodoločanjem, smislom in nesmisлом, dobrim in zlim, celovitostjo in fragmentarnostjo, središčnostjo in izsrediščnostjo itd. v obeh sferah bivanja. Celovitost in enotnost človeka sta izraziti le v procesu ustvarjanja. V tem je humani pomen Filozofske antropologije.

V tretjem poglavju skuša avtor s teorijo ustvarjalnosti preseči zastoje v antropologijah; te so absolutizirale posamezne strani človeka, kot so subjektivizem, objektivizem, idealizem in materializem, apriorizem in aposteriorizem, racionalizem in emotivizem, pozitivizem in stara metafizika, transcendentizem in imanentizem, naturalizem in spiritualizem, induktivizem in deduktivizem itd. Vsi ti problemi se razrešujejo znotraj ustvarjalnega akta. Le tako lahko postane filozofija spet življenjska, ker lahko dejavno vpliva na vse sfere človekovega bivanja. V njej se utemeljujejo tudi dejavne vrednote.

Ni nenavadno, da se lahko razlaga kozmos po antropičnem načelu (da ga ne bi bilo, če ga človek ne bi (a)percipiral). Nadalje ni nenavadno, da so najnovejša odkritja v vesolju neverjetno podobna družbenim odkritjem (npr. kompleksnost, pluralnost, rizičnost). V *Filozofski antropologiji* so funkcionalno strukturirane bipolarne kategorije evropske filozofije. V njej je na nov način predstavljen človek v sodobnem svetu, obenem pa dobi nemški bralec vpogled v položaj in vlogo slovenskega človeka z njegovo razcepljenostjo in poskusi sprave. V njej tudi ni privilegirana nobena nacija ali rasa. Vse skupnosti so enakovredne v skupnem evropskem domu s skupnim konkretno-

občim antropološkim temeljem, ki pa je ambivalentno dinamičen in kompleksen in se zato lahko tudi izmakne, če ljudje ne bodo s svojo svobodo modro avtonomno upravljali. Gre za pot k skupni evropski antropologiji, ki odpravlja pomembnost manjšinskih in večinskih kompleksov, ne da bi odpravljala razlike in drugačnosti evropskih kultur, ampak se nasprotno, iz njih uči.

Proces globalizacije reaktualizira predstavo človeka kot *sui generis*, kar se kaže tudi pri vključevanju Slovenije v procese evropske integracije. Zato ni vseeno, katero antropologijo pri tem zastopajo tako predstavniki Slovenije pred Evropsko unijo kot predstavniki le-te (med katere sodi tudi Nemčija) pred državami v tranziciji. Le nekateri mislijo na to, da imajo različni antropološki koncepti različne praktične posledice. Z vidika celovite antropologije lahko že ena lastnost človeka, ki ni upoštevana v medsebojni komunikaciji in z njo vključena v sklop človeških temeljnih določil, vodi k deformacijam in destrukcijam. Če absolutiziramo samo družbenost (npr. stalinizem ali neofašizem) in ne vidimo njene pogojenosti z izvirno ustvarjalno osebnostjo, se bo izoblikoval družbeni sistem, v katerem bo družbenost povsem potlačila osebnost. Na področju kulture se z vidika uravnotežene dinamike realiziranja človekovih delnih bistev nobena nacionalna kultura ne sme povzdigovati nad drugo.

Pomen avtorjeve teorije ustvarjalnosti kot človekovega samodoločanja je v tem, da se z njo utemeljujejo psihološke in sociološke teorije ustvarjalnosti. Sistemsko teoretično je ustvarjalnost omejena na robne pogoje in je le v funkciji ohranitve sistema in vzdrževanja njegovega ravnotežja. Danes se pojem zamisli aktualizira v psihologiji v smislu pomena domišljije oz. vizualizacije v ustvarjalnem aktu. Ker je v človeku protislovje med končnostjo in neskončnostjo, ni enoznačnega odgovora na vprašanje, ali je ustvarjalnost končna ali neskončna. Jasno je le to, da ko postavljamo meje ustvarjanja novih proizvodov, jih postavlja človek tudi lastnemu razvoju.

Pomen monografije dr. Rusa ni le v tem, da omogoča razvoj drugih filozofskih disciplin, ampak tudi v tem, da definira vprašanja, ki se bodo v procesih evropskega združevanja še pojavljala. Zlasti pa bi opozoril na izreden pomen, ki je v tem, da analizira probleme, ki so v temelju evropski, ker izhajajo že iz samega začetka in poteka evropske filozofije in je pisana v jeziku evropskega filozofsko izobraženega intelektualca.

Po opredeljevanju človeka kot nihajočega, presežnega, v sebi nasprotujočega, odprtega in večslojnega bitja je avtorjev dialektično antropološki koncept primerljiv s konceptom pokojnega Antona Trstenjaka. Po upanju v prihodnost je primerljiv z Blochom in po analizi delovnega akta z Aristotelom in izvirnim marksizmom. Zamisel je pri Marxu zamišljena kot začetek obvladovanja sebe in proizvoda. Ker se je avtor v svojem strokovnem snovanju ukvarjal s petimi znanstvenimi področji znanja, je marsikaj o človekovi strukturi povedal že v dosedanjih delih.

Knjiga *Philosophische Anthropologie* je usmerjena k razvoju, bogatenju in preciziranju naslednje znanstvene terminologije: ustvarjalnost, struktura ustvarjalnosti, ustvarjalni akt, zamišljanje in njegovi odnosi s pojmom, fantazijo, intuicijo, predstavo in občutkom; bit in bistvo človeka, človekova večplastnost in večdimenzionalnost, izjemna celota človeka, človek kot kozmično bitje, človekova notranja nasprotja, človekova specifična določenost, brezmejne možnosti in njihov razpon nad uresničenostmi, specifično človekovo dobro in zlo, smisel in izguba smisla, središče in disperznost človeka, določenost in odprtost človekovega bistva, subjekt in objekt, racionalnost in emotivnost, analiza in sinteza, materialno in idealno, formalno in vsebinsko, apriorno in aposteriorno, razumsko in umsko, realni humanizem, življenjska filozofija, splošni človeški ideal, praktični idealizem itd.

Za Trstenjaka so v novem veku, zlasti pa v zadnjem desetletju, znanosti same postale antropološke, ker ne morejo drugače, kot da izhajajo iz človeka. To je obenem spodbuda za razvoj antropologije. Zato po mojem mnenju ni nenavadno, da se pojavljata antropološka psihologija in socialna antropologija kot posebni veji antropologije.

Kot filozof in dolgoletni aktivni bralec različnih del dr. Vojana Rusa sem prepričan, da odpira *Philosophische Anthropologie*, ki je avtorjeva 40. izdana knjiga, novo tematiko, perspektive in smeri reševanja problemov, ki nastajajo v evolucijskem vzponu človeka. V *Philosophische Anthropologie* avtor širi, zgodovinsko-filozofsko utemljuje in na novo sistematizira antropološki del problematike iz *Dialektike človeka, misli in sveta* (1967), *Etike in socializma* (1976) in *Izvirne marksistične dialektike* (1978). Celotno knjigo Filozofska antropologija se da razumeti kot zrelo delo in posvetilo nastajajočemu človeku iz duha časa.